

35/A/2018

WYROK

z dnia 23 maja 2018 r.

Sygn. akt SK 15/15*

Trybunał Konstytucyjny w składzie:

Michał Warciński – przewodniczący

Grzegorz Jędrejek

Leon Kieres

Piotr Tuleja

Andrzej Zielonacki – sprawozdawca,

po rozpoznaniu w trybie art. 92 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz. U. poz. 2072), na posiedzeniu niejawnym w dniu 23 maja 2018 r., skargi konstytucyjnej M.P. o zbadanie zgodności:

art. 160 § 1 zdanie drugie ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2014 r. poz. 101, ze zm.) „w zakresie, w jakim odwołanie od zarządzenia przewodniczącego o odmowie sprostowania protokołu rozpoznaje, w przypadku gdy sprawa główna jest rozpoznawana w składzie jednoosobowym, sędzia, który wydał wcześniej zaskarżone zarządzenie”, z art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej,

o r z e k a:

Art. 160 § 1 zdanie drugie ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2018 r. poz. 155, ze zm.) w zakresie, w jakim przewiduje, że w sprawie, w której orzeka sąd w składzie jednego sędziego, odwołanie od zarządzenia przewodniczącego o odmowie uzupełnienia lub sprostowania protokołu rozpatruje sędzia, który wydał zaskarżone zarządzenie, jest zgodny z art. 45 ust. 1 w związku z art. 78 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Orzeczenie zapadło jednogłośnie.

UZASADNIENIE

I

1. W sporządzonej przez adwokata skardze konstytucyjnej z 25 lutego 2015 r., wniesionej do Trybunału Konstytucyjnego tego samego dnia (data nadania), M.P. (dalej: skarżący) zarzucił niezgodność art. 160 § 1 zdanie drugie ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2014 r. poz. 101, ze zm.; dalej: k.p.c.) „w zakresie, w jakim odwołanie od zarządzenia przewodniczącego o odmowie sprostowania protokołu rozpoznaje, w przypadku gdy sprawa główna jest rozpoznawana w składzie jednoosobowym, sędzia, który wydał wcześniej zaskarżone zarządzenie”, z art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

* Sentencja została ogłoszona dnia 6 czerwca 2018 r. w Dz. U. poz. 1084.

1.1. Stan faktyczny poprzedzający wniesienie skargi konstytucyjnej.

Skarżący, który wykonuje zawód adwokata, został wyznaczony pełnomocnikiem z urzędu dla strony powodowej w postępowaniu przed Sądem Okręgowym w W. (dalej: Sąd) o sygn. akt II C 1428/09. Sprawa ta była rozpatrywana w składzie jednego sędziego.

Na rozprawie przed Sądem, 4 lipca 2014 r., skarżący złożył do protokołu wniosek o przyznanie kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu oraz – jak utrzymuje – oświadczenie, że koszty te nie zostały pokryte w całości ani w części. Po zamknięciu rozprawy Sąd odroczył wydanie wyroku do 11 lipca 2014 r.

W wyroku ogłoszonym 11 lipca 2014 r. Sąd oddalił powództwo oraz oddalił wniosek skarżącego o przyznanie kosztów pomocy prawnej udzielonej z urzędu. W uzasadnieniu tego orzeczenia – w odniesieniu do rozstrzygnięcia w przedmiocie kosztów – Sąd stwierdził, że zgodnie z § 20 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz. U. z 2013 r. poz. 461, ze zm.) wniosek o przyznanie kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu powinien zawierać oświadczenie, iż koszty te nie zostały zapłacone w całości ani w części, a wobec braku takiego oświadczenia w protokole rozprawy z 4 lipca 2014 r. wniosek skarżącego podlegał oddaleniu.

W dniu 22 lipca 2014 r. skarżący złożył do Sądu wniosek o uzupełnienie protokołu rozprawy z 4 lipca 2014 r. przez „dopisanie oświadczenia, które zostało przez niego wypowiedziane na rozprawie, zgodnie z którym koszty zastępstwa procesowego (...) nie zostały opłacone w całości lub w części”.

Zarządzeniem z 19 sierpnia 2014 r. przewodniczący składu orzekającego oddalił wniosek skarżącego, uznawszy że „treść protokołu odzwierciedla przebieg rozprawy, zatem jego uzupełnienie nie jest zasadne”.

W dniu 17 września 2014 r. skarżący wniosł do Sądu odwołanie od powyższego zarządzenia wraz z oświadczeniem strony powodowej, w którym potwierdzono okoliczność złożenia przez skarżącego na rozprawie 4 lipca 2014 r. oświadczenia, iż koszty udzielonej pomocy prawnej z urzędu nie zostały opłacone w całości ani w części.

Postanowieniem z 12 listopada 2014 r. Sąd (w składzie przewodniczącego) oddalił odwołanie. Orzeczenie to nie zawiera uzasadnienia.

1.2. Uzasadnienie skargi konstytucyjnej.

Zdaniem skarżącego art. 160 § 1 zdanie drugie k.p.c. prowadzi do naruszenia – wywodzonego z art. 45 ust. 1 Konstytucji – prawa do sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Sytuacja, w której „środek zaskarżenia rozpoznaje *ex lege* jednoosobowo ta sama osoba, która wydała decyzję zaskarżoną stanowi [bowiem] przykład nierzetelnie ukształtowanej procedury sądowej”, gdyż „weryfikacja zaskarżonej decyzji ma (...) charakter iluzoryczny”.

2. Zarządzeniem sędziego Trybunału Konstytucyjnego z 7 kwietnia 2015 r. (sygn. Ts 74/15) skarga konstytucyjna została przekazana do rozpoznania merytorycznego, a zarządzeniem Prezesa Trybunału Konstytucyjnego z 15 kwietnia 2015 r. zarejestrowana pod sygn. akt SK 15/15.

3. Pismem z 12 czerwca 2015 r. (znak: IV.510.70.2015.AJ) Rzecznik Praw Obywatelskich poinformował, że nie zgłasza udziału w niniejszym postępowaniu.

4. W piśmie z 11 marca 2016 r. (znak: BAS-WPTK-821/15), w imieniu Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, stanowisko zajął Marszałek Sejmu, który wniósł o orzeczenie, iż art. 160 § 1 zdanie drugie k.p.c. w zakresie, w jakim przewiduje, że odwołanie od zarządzenia przewodniczącego o odmowie sprostowania protokołu rozprawy sprawy rozpoznawanej w składzie jednoosobowym rozpoznaje sędzia, który wydał zaskarżone zarządzenie, jest zgodny z art. 45 ust. 1 Konstytucji.

5. W piśmie z 7 września 2016 r. (sygn. akt PK VIII TK 8.2016) stanowisko w sprawie zajął Prokurator Generalny, który wniósł o orzeczenie, iż art. 160 § 1 zdanie drugie k.p.c. w zakresie, w jakim przesądza, że odwołanie od zarządzenia przewodniczącego o odmowie uzupełnienia protokołu rozpoznaje, w przypadku gdy sprawa główna jest rozpoznawana w składzie jednego sędziego, sędzia, który wydał wcześniej zaskarżone zarządzenie, jest zgodny z art. 45 ust. 1 Konstytucji.

II

1. Zgodnie z art. 1 w związku z art. 23 pkt 1 ustawy z dnia 13 grudnia 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym oraz ustawę o statusie sędziów Trybunału Konstytucyjnego (Dz. U. poz. 2074, ze zm.; dalej: przepisy wprowadzające) 3 stycznia 2017 r. weszła w życie ustawa z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz. U. poz. 2072; dalej: uotpTK) – z wyjątkiem art. 1-6 (które weszły w życie 20 grudnia 2016 r.) oraz art. 16-32 (które weszły w życie 1 stycznia 2018 r.). W myśl art. 9 przepisów wprowadzających, do postępowań przed Trybunałem, wszczętych i niezakończonych przed dniem wejścia w życie uotpTK, stosuje się przepisy tej ustawy (ust. 1), zaś czynności procesowe dokonane w tych postępowaniach na podstawie dotychczasowych przepisów pozostają w mocy (ust. 2).

W związku z powyższym do postępowania zainicjowanego rozpatrywaną skargą konstytucyjną zastosowanie znajdują przepisy uotpTK.

2. Stosownie do art. 92 ust. 1 pkt 1 uotpTK Trybunał może rozpoznać wniosek, pytanie prawne albo skargę konstytucyjną na posiedzeniu niejawnym, jeżeli pisemne stanowiska wszystkich uczestników postępowania oraz pozostałe dowody zgromadzone w sprawie stanowią wystarczającą podstawę do wydania orzeczenia. Trybunał uznał, że w niniejszej sprawie przesłanka ta została spełniona.

III

Trybunał Konstytucyjny zważył, co następuje:

1. Uwaga ogólna.

Na wstępie Trybunał przypomina, że model skargi konstytucyjnej, przyjęty w polskim porządku prawnym, ma przede wszystkim na celu eliminację z systemu prawnego niekonstytucyjnych norm, co odróżnia ten środek prawny od skargi wnoszonej do sądu konstytucyjnego, będącej instrumentem konstytucyjnej korekty rozstrzygnięć indywidualnych. Wskazana cecha charakterystyczna skargi ujawnia się przede wszystkim w tym, że ostateczne rozstrzygnięcie nie jest bezpośrednim przedmiotem oceny konstytucyjności przez Trybunał Konstytucyjny. Kontrola Trybunału koncentruje się tu na normach leżących u podstaw tego rozstrzygnięcia. Inicjujący kontrolę konstytucyjności normy w trybie skargowym musi spełnić wszyst-

kie przesłanki wymagane dla kontroli abstrakcyjnej, a także musi się legitymować ostatecznym rozstrzygnięciem własnej, konkretnej sprawy, w której doszło do naruszenia jego konstytucyjnego prawa podmiotowego, przy czym źródłem naruszenia musi być zastosowanie niekonstytucyjnej normy.

W dotychczasowym orzecznictwie Trybunał Konstytucyjny opowiadał się wyraźnie za „publicznym” charakterem swoich rozstrzygnięć wydawanych w ramach kontroli inicjowanej skargą konstytucyjną, polegającym na *sui generis* „oderwaniu” przedmiotu rozstrzygnięcia od sprawy, która legła u podstaw rozpoznania skargi. W wyroku z 21 maja 2001 r. o sygn. SK 15/00 (OTK ZU nr 4/2001, poz. 85) Trybunał wskazał bowiem, że „rozpoznając skargę, rozstrzyga (...) o zgodności aktu normatywnego z Konstytucją. Orzeczenie [jego] zaś tylko pośrednio dotyczy sprawy indywidualnej skarżącego w tym sensie, iż rozstrzyga o dopuszczalności stosowania określonego aktu normatywnego. Orzeczenie rozstrzygające merytorycznie skargę konstytucyjną ma więc niewątpliwie walor ogólny, jest skuteczne *erga omnes*; ma moc powszechnie obowiązującą (art. 190 ust. 1 Konstytucji). Ustalenie przez TK niezgodności aktu normatywnego z Konstytucją powoduje eliminację takiego aktu z porządku prawnego, a więc konsekwencje dotyczące nie tylko skarżącego, ale również innych uczestników obrotu prawnego”. Z kolei w wyroku z 24 października 2007 r. o sygn. SK 7/06 (OTK ZU nr 9/A/2007, poz. 108) Trybunał w pełnym składzie podkreślił, że „[z] uwagi na swe charakterystyczne cechy konstrukcyjne, skarga konstytucyjna służy w polskim systemie prawnym w pierwszym rzędzie ochronie konstytucyjności porządku prawnego, natomiast eliminacja z obrotu niekonstytucyjnych rozstrzygnięć indywidualnych dokonuje się tylko w ramach regulacji następstw orzeczenia o niekonstytucyjności”.

2. Kwestie formalne – dopuszczalność merytorycznego rozpoznania skargi konstytucyjnej.

2.1. Uwaga wstępna.

W sprawach inicjowanych skargą konstytucyjną Trybunał Konstytucyjny na każdym etapie postępowania bada, czy nie zachodzi któraś z ujemnych przesłanek procesowych, skutkująca umorzeniem postępowania. Dotyczy to wszelkich kwestii wstępnych, jak również przesłanek formalnych, wspólnych dla kontroli inicjowanej w trybie skargi konstytucyjnej, wniosku lub pytania prawnego. Merytoryczne rozpoznanie zarzutów sformułowanych w skardze konstytucyjnej jest uzależnione od spełnienia wszystkich warunków jej dopuszczalności (por. np. postanowienie TK z 1 marca 2010 r., sygn. SK 29/08, OTK ZU nr 3/A/2010, poz. 29 i powołane tam orzecznictwo). Podkreślić również należy, że składu rozpoznającego sprawę *in merito* nie wiąże stanowisko zajęte w zarządzeniu sędziego Trybunału – wydanym na gruncie ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643, ze zm.; dalej: ustawa o TK z 1997 r.) – albo postanowieniu Trybunału – wydanym na gruncie ustawy z dnia 25 czerwca 2015 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. z 2016 r. poz. 293), ustawy z dnia 22 lipca 2016 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. poz. 1157; dalej: ustawa o TK z 2016 r.), czy też obowiązującej ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz. U. poz. 2072; dalej: uotpTK) – o przekazaniu skargi konstytucyjnej do rozpoznania merytorycznego lub postanowieniu Trybunału Konstytucyjnego o uwzględnieniu zażalenia skarżącego na postanowienie w przedmiocie odmowy nadania dalszego biegu skardze konstytucyjnej, wydanym na gruncie ustawy o TK z 1997 r., ustawy o TK z 2016 r., czy też obowiązującej uotpTK (por. np. wyroki TK z 21 czerwca 2017 r., sygn. SK 35/15, OTK ZU A/2017, poz. 51 oraz 20 grudnia 2017 r., sygn. SK 37/15, OTK ZU A/2017, poz. 90).

2.2. Legitymacja pełnomocnika z urzędu w postępowaniu cywilnym do wniesienia skargi konstytucyjnej we własnym imieniu.

Trybunał Konstytucyjny w obecnym składzie nie ma wątpliwości, że wyrok Sądu Okręgowego w W. z 11 lipca 2014 r., choć zapadł w związku ze sporem pomiędzy podmiotami trzecimi, w ramach którego skarżący został ustanowiony pełnomocnikiem z urzędu dla jednej ze stron, był skierowany także do skarżącego – w zakresie, w jakim Sąd ten oddalił wniosek skarżącego, złożony do protokołu rozprawy przeprowadzonej 4 lipca 2014 r., o przyznanie kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu. W rezultacie należy uznać, że to skarżący (a nie strony postępowania „głównego”) miał legitymację do złożenia wniosku o uzupełnienie protokołu rozprawy z 4 lipca 2014 r. przez „dopisanie oświadczenia, które zostało przez niego wypowiedziane na rozprawie, zgodnie z którym koszty zastępstwa procesowego (...) nie zostały opłacone w całości lub w części”, odwołania od zarządzenia przewodniczącego z 19 sierpnia 2014 r. oddalającego powyższy wniosek oraz – w konsekwencji – skargi konstytucyjnej od postanowienia Sądu z 12 listopada 2014 r. oddalającego odwołanie od zarządzenia przewodniczącego (por. wyroki TK z 30 października 2012 r., sygn. SK 20/11, OTK ZU nr 9/A/2012, poz. 110 oraz 22 października 2013 r., sygn. SK 14/13, OTK ZU nr 7/A/2013, poz. 100 – potwierdzające legitymację skargową pełnomocnika z urzędu w postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym; zob. także uchwały SN z 20 maja 2011 r., sygn. akt III CZP 14/11, OSNC nr 1/2012, poz. 2 oraz 25 czerwca 2009 r., sygn. akt III CZP 36/09, OSNC nr 2/2010, poz. 24 – potwierdzające wyłączną legitymację skargową pełnomocnika z urzędu do zaskarżania postanowienia sądu pierwszej instancji w sprawie kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu). Pełnomocnik strony wyznaczony do pomocy prawnej z urzędu ma bowiem osobisty i bezpośredni interes prawny w dochodzeniu kosztów tej pomocy (co oznacza, że może on podejmować wszystkie przepisane czynności w tym celu). Z żądaniem takim nie może wystąpić ani strona, ani uczestnik postępowania. Rozstrzygnięcie sądu dotyczące zasądzenia kosztów nieopłaconej pomocy prawnej jest uboczne wobec treści rozstrzyganego w postępowaniu roszczenia, ale wpływa na kształt sytuacji prawnej pełnomocnika; analogiczna sytuacja ma miejsce, gdy przewodniczący (a następnie sąd) odmawia sprostowania protokołu posiedzenia jawnego (rozprawy) w zakresie treści wniosku pełnomocnika dotyczącego żądania przyznania kosztów nieopłaconej pomocy prawnej. W postępowaniu cywilnym sytuacje, w których na marginesie postępowania „głównego” sąd decyduje o prawach podmiotowych innych osób, nie należą do rzadkości. W ocenie Trybunału Konstytucyjnego uboczny względem głównego żądania procesu charakter roszczenia pełnomocnika o przyznanie kosztów pomocy świadczonej w ramach misji zaufania publicznego (jak i związane z tym żądanie sprostowania protokołu odnośnie do treści złożonego wniosku o przyznanie kosztów) nie zmienia faktu, że sąd, rozstrzygając w tym przedmiocie, decyduje o prawach podmiotowych tego pełnomocnika. Prawa te zasługują na ochronę gwarantowaną przez art. 79 ust. 1 Konstytucji w takim samym zakresie, jak wszystkie inne, gdyż ustawa zasadnicza nie różnicuje poziomu ochrony praw w zależności od tego, czy o ich treści rozstrzyga się w postępowaniu „głównym”, czy wypadkowym. Należy również nadmienić, że choć formalnie postępowanie sądowe toczy się między jego stronami (uczestnikami), podmioty te nie są jedynymi legitymowanymi do wniesienia skargi konstytucyjnej. Z gwarancyjnego charakteru tego środka ochrony konstytucyjnych wolności i praw wynika bowiem, że służy on wszystkim osobom, pod warunkiem że organ władzy publicznej władczo rozstrzygnął w orzeczeniu o ich prawach podmiotowych. Zdaniem Trybunału w przypadku zindywidualizowanej kontroli konstytucyjności prawa zasadnicze znaczenie ma określenie skarżącego, któremu przysługuje osobisty i bezpośredni interes prawny w usunięciu naruszenia jego praw podmiotowych. Ten ścisły związek wynika z brzmienia art. 79 ust. 1 Konstytucji stanowiącego, że skarga przysługuje – *verba legis* – każdemu, czyje wolności i prawa zostały naruszone. Z żądaniem ochrony nie można więc wystąpić domagając się usu-

nięcia stanu naruszenia na rzecz innych osób. W realiach rozpoznawanej sprawy znaczy to, że legitymacja skargowa nie przysługuje stronie postępowania sądowego w zakresie odnoszącym się do praw pełnomocnika świadczącego pomoc prawną z urzędu.

2.3. Wyczerpanie przez skarżącego drogi prawnej.

Odnosnie do wątpliwości Marszałka Sejmu, czy skarżący wyczerpał drogę prawną w rozumieniu art. 79 ust. 1 Konstytucji, należy wyjaśnić, że w postanowieniu z 23 maja 2013 r. o sygn. Ts 84/12 (OTK ZU nr 4/B/2013, poz. 382) Trybunał Konstytucyjny uznał, iż orzeczeniem kończącym postępowanie w przedmiocie sprostowania lub uzupełnienia protokołu jest postanowienie wydane na skutek odwołania od zarządzenia przewodniczącego.

W związku z powyższym skład orzekający stwierdza, że skarżący wyczerpał przysługujące mu zwykle środki odwoławcze, uprawniające do wniesienia skargi konstytucyjnej w niniejszej sprawie.

2.4. Przedmiot kontroli.

W rozpatrywanej skardze konstytucyjnej przedmiotem zaskarżenia uczyniono art. 160 § 1 zdanie drugie ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2014 r. poz. 101, ze zm.; dalej: k.p.c.). Prokurator Generalny oraz Marszałek Sejmu nie zakwestionowali prawidłowości zaskarżenia tego przepisu.

Regulacja ta nie została do tej pory zmieniona ani uchylona, w związku z czym za punkt odniesienia przy orzekaniu w niniejszej sprawie Trybunał przyjmuje brzmienie wskazanego przepisu z tekstu jednolitego powołanej ustawy, ogłoszonego w Dz. U. z 2018 r. poz. 155.

2.5. Zakres zaskarżenia.

Skarżący wniósł o kontrolę konstytucyjności art. 160 § 1 zdanie drugie k.p.c. „w zakresie, w jakim odwołanie od zarządzenia przewodniczącego o odmowie sprostowania protokołu rozpoznaje, w przypadku gdy sprawa główna jest rozpoznawana w składzie jednoosobowym, sędzia, który wydał wcześniej zaskarżone zarządzenie”. Prokurator Generalny oraz Marszałek Sejmu nie zakwestionowali wskazanego przez skarżącego zakresu zaskarżenia.

Wziąwszy pod uwagę okoliczności stanu faktycznego poprzedzającego wniesienie rozpatrywanej skargi konstytucyjnej oraz stanowiska wszystkich uczestników postępowania, Trybunał stwierdza, że kontroli konstytucyjności w niniejszej sprawie podlegać będzie art. 160 § 1 zdanie drugie k.p.c. w zakresie, w jakim przewiduje, że w sprawie, w której orzeka sąd w składzie jednego sędziego, odwołanie od zarządzenia przewodniczącego o odmowie uzupełnienia lub sprostowania protokołu rozpatruje sędzia, który wydał zaskarżone zarządzenie.

2.6. Konstytucyjny punkt odniesienia.

2.6.1. W niniejszej sprawie skarżący jako wzorzec kontroli powołał art. 45 ust. 1 Konstytucji. Także Marszałek Sejmu (mimo początkowych wahań) oraz Prokurator Generalny uznali ten przepis ustawy zasadniczej za adekwatny punkt odniesienia dla kwestionowanej regulacji.

2.6.2. W świetle konstytucyjnych oraz ustawowych przesłanek skargi konstytucyjnej, Trybunał rozważył dopuszczalność badania rozpatrywanej skargi pod kątem wskazanego postanowienia Konstytucji (por. np. wyrok TK z 18 listopada 2014 r., sygn. SK 7/11, OTK ZU nr 10/A/2014, poz. 112).

2.6.3. Prawo do sądu jest jednym z podstawowych praw jednostki i jedną z fundamentalnych gwarancji praworządności.

Na gruncie przepisów konstytucyjnych z dnia 22 lipca 1952 r. (Dz. U. z 1976 r. Nr 7, poz. 36, ze zm.), w brzmieniu ustalonym przez ustawę z dnia 29 grudnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. Nr 75, poz. 444), w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego prawo do sądu wyprowadzano z ich art. 1 i art. 56 ust. 1, tj. z zasady demokratycznego państwa prawnego oraz z przepisu stanowiącego, iż wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują Sąd Najwyższy, sądy powszechne i sądy szczególne (zob. np.: orzeczenia pełnego składu TK z 7 stycznia 1992 r., sygn. K 8/91, OTK w 1992 r. cz. I, poz. 5 oraz 25 lutego 1992 r., sygn. K 3/91, OTK w 1992 r., cz. I, poz. 1, a także orzeczenie TK z 8 kwietnia 1997 r., sygn. K 14/96, OTK ZU nr 2/1997, poz. 16).

W obowiązującej Konstytucji prawo do sądu zostało wyrażone *expressis verbis* przez ustrojodawcę w art. 45 ust. 1 oraz – niewskazany jako wzorzec w niniejszej sprawie – art. 77 ust. 2. Zgodnie z art. 45 ust. 1 ustawy zasadniczej „[k]ażdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”. Natomiast art. 77 ust. 2 stanowi, że „[u]stawa nie może nikomu zamykać drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw”.

W świetle dotychczasowego orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego (zob. m.in. wyroki z: 9 czerwca 1998 r., sygn. K 28/97, OTK ZU nr 4/1998, poz. 50; 6 grudnia 2004 r., sygn. SK 29/04, OTK ZU nr 11/A/2004, poz. 114; 14 marca 2006 r., sygn. SK 4/05, OTK ZU nr 3/A/2006, poz. 29; 19 września 2007 r., sygn. SK 4/06, OTK ZU nr 8/A/2007, poz. 98; 31 marca 2009 r., sygn. SK 19/08, OTK ZU nr 3/A/2009, poz. 29; 13 stycznia 2015 r., sygn. SK 34/12, OTK ZU nr 1/A/2015, poz. 1 oraz 22 października 2015 r., sygn. SK 28/14, OTK ZU nr 9/A/2015, poz. 149, a także wyrok pełnego składu TK o sygn. SK 7/06) na konstytucyjne prawo do sądu składa się w szczególności:

- po pierwsze – prawo dostępu do sądu, tj. prawo uruchomienia procedury przed sądem – organem o określonej charakterystyce (niezależnym, bezstronnym i niezawisłym);
- po drugie – prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej, zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności;
- po trzecie – prawo do orzeczenia sądowego, tj. prawo do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia danej sprawy przez sąd, w rozsądnym terminie;
- po czwarte – prawo do odpowiedniego ukształtowania ustroju i pozycji organów rozpoznających sprawę.

Analizując treść normatywną art. 45 ust. 1 Konstytucji, Trybunał wyjaśnił w wyroku z 20 lipca 2004 r. o sygn. SK 19/02 (OTK ZU nr 7/A/2004, poz. 67), że „[k]onstytucyjna charakterystyka prawa do sądu zawiera zarówno ustrojowe, jak i proceduralne elementy. Wymagania ustrojowe określa art. 45 ust. 1, wskazując na sąd jako jedyny organ powołany do rozpoznania sprawy (monopol sądownictwa). Ustawodawca określa równocześnie kryteria tego sądu. Sąd ten musi więc spełniać kumulatywnie cztery konstytucyjne kryteria: 1) sądu właściwego, 2) sądu niezależnego, 3) sądu bezstronnego, 4) sądu niezawisłego”.

Ustawodawca przez odpowiednie ukształtowanie struktury sądów, określenie właściwości i trybu postępowania przed nimi (art. 176 ust. 2 Konstytucji), jak również adekwatne dla tych wymogów wskazanie przesłanek o charakterze personalnym, legitymujących sędziów do rozpoznawania spraw (art. 178, art. 180 i art. 181 Konstytucji), zagwarantować winien spełnienie od strony organizacyjno-proceduralnej przymiotów, o których mowa w art. 45 ust. 1 Konstytucji (por. wyrok TK z 2 czerwca 2010 r., sygn. SK 38/09, OTK ZU nr 5/A/2010, poz. 46).

2.6.4. Trybunał Konstytucyjny podkreśla, że elementem współkształtującym prawo jednostki do sądu jest konstytucyjna zasada sprawiedliwości proceduralnej (por. wyrok TK z 8 kwietnia 2014 r., sygn. SK 22/11, OTK ZU nr 4/A/2014, poz. 37; zob. też wyroki TK z 12 marca 2002 r., sygn. P 9/01, OTK ZU nr 2/A/2002, poz. 14 oraz 16 stycznia 2006 r.,

sygn. SK 30/05, OTK ZU nr 1/A/2006, poz. 2), która gwarantuje stronie postępowania m.in. prawo do zaskarżenia orzeczenia wydanego w pierwszej instancji.

Przedmiotem art. 45 ust. 1 Konstytucji jest przede wszystkim „rozpatrzenie sprawy”, natomiast art. 78 ustawy zasadniczej dotyczy procesu decyzyjnego prowadzącego do uzyskania wiążącego jej rozstrzygnięcia, a podniesiona do rangi konstytucyjnej instancyjna kontrola sądowa ma zapobiegać pomyłkom i arbitralności sądu pierwszej instancji (por. wyrok pełnego składu TK z 20 września 2006 r., sygn. SK 63/05, OTK ZU nr 8/A/2006, poz. 108). Jest też ona gwarancją usunięcia różnorodnych błędów, omyłek i innych uchybień popełnionych w toku rozpoznania sprawy przez sąd pierwszej instancji (zob. wyrok SN z 18 listopada 2008 r., sygn. akt II KK 121/08, „Biuletyn Prawa Karnego” nr 1/2009, s. 10).

Ustrojodawca, co prawda, nie rozstrzygając precyzyjnie kształtu kontroli instancyjnej, pozostawił tym samym ustawodawcy zwykłą znaczną swobodę regulacyjną. Niemniej jednak swoboda ta nie ma charakteru nieograniczonego i nie pozwala wprowadzać rozwiązań arbitralnych, ponad miarę ograniczających prawa procesowe stron postępowania (por. wyrok TK o sygn. SK 22/11), gdyż unormowanie konstytucyjne ma zapobiegać nierzetelnym procedurom, pośrednio prowadzącym do unicestwienia praw i wolności, których ochronę gwarantuje prawo do sądu (por. wyrok TK z 20 maja 2008 r., sygn. P 18/07, OTK ZU nr 4/A/2008, poz. 61).

2.6.5. Uwzględniając powyższe ustalenia i kierując się zasadą *falsa demonstratio non nocet*, Trybunał uznaje, że choć skarżący jako wzorzec kontroli wskazał tylko art. 45 ust. 1 Konstytucji, to – ze względu na argumentację przedstawioną w uzasadnieniu skargi i okoliczności stanu faktycznego poprzedzającego jej wniesienie – przepis ten powinien zostać powiązany z art. 78 ustawy zasadniczej.

2.7. Konkluzja.

W tym stanie rzeczy Trybunał Konstytucyjny stwierdza, że w niniejszej sprawie rozpatrywać będzie problem zgodności art. 160 § 1 zdanie drugie k.p.c. w zakresie, w jakim przewiduje, że w sprawie, w której orzeka sąd w składzie jednego sędziego, odwołanie od zarządzenia przewodniczącego o odmowie uzupełnienia lub sprostowania protokołu rozpatruje sędzia, który wydał zaskarżone zarządzenie, z art. 45 ust. 1 w związku z art. 78 Konstytucji.

3. Ocena konstytucyjności badanej regulacji.

3.1. Problem konstytucyjny sformułowany w rozpatrywanej skardze konstytucyjnej.

W niniejszej sprawie skarżący kwestionuje konstytucyjność mechanizmu, który przewiduje, że w sprawach rozpatrywanych w trybie postępowania cywilnego przez sąd w składzie jednego sędziego odwołanie od zarządzenia przewodniczącego składu orzekającego rozpatruje sąd w tym samym składzie osobowym.

3.2. Regulacje w przedmiocie składu sądu w postępowaniu cywilnym.

3.2.1. Od 1 lipca 1996 r., tj. od dnia wejścia w życie ustawy z dnia 1 marca 1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 43, poz. 189, ze zm.; dalej: ustawa z 1996 r.) w postępowaniu pierwszoinstancyjnym w procesie – zgodnie z art. 47 § 1 k.p.c. – sąd rozpoznaje sprawy w składzie jednego sędziego, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Wyjątki od tej ogólnej reguły zostały zawarte:

– w art. 47 § 2 k.p.c., zgodnie z którym sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego oraz dwóch ławników rozpoznaje sprawy z zakresu prawa pracy o: ustalenie istnienia, nawiązanie lub wygaśnięcie stosunku pracy, o uznanie bezskuteczności wypowiedzenia stosunku pracy, o przywrócenie do pracy i przywrócenie poprzednich warunków pracy lub płacy oraz łącznie z nimi dochodzone roszczenia i o odszkodowanie w przypadku nieuzasadnionego lub naruszającego przepisy wypowiedzenia oraz rozwiązania stosunku pracy, naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu i o roszczenia z tym związane, odszkodowanie lub zadośćuczynienie w wyniku stosowania mobbingu (pkt 1) oraz ze stosunków rodzinnych o: rozwód, separację, ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa, rozwiązanie przysposobienia (pkt 2);

– w art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 17 grudnia 2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym (Dz. U. z 2018 r. poz. 573), zgodnie z którym w postępowaniu grupowym sprawę rozpoznaje sąd w składzie trzech sędziów zawodowych;

– w art. 110¹⁷ ust. 6 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2017 r. poz. 880, ze zm.), z którego wynika, że w postępowaniu odwoławczym od orzeczenia Komisji Prawa Autorskiego orzeka sąd w składzie trzech sędziów zawodowych (poprzez odpowiednie zastosowanie przepisów o postępowaniu apelacyjnym);

– art. 198a ust. 2 ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. – Prawo zamówień publicznych (Dz. U. z 2017 r. poz. 1579, ze zm.), z którego wynika, że w postępowaniu ze skargi na orzeczenie Krajowej Izby Odwoławczej orzeka sąd w składzie trzech sędziów zawodowych (poprzez odpowiednie zastosowanie przepisów o postępowaniu apelacyjnym).

W judykaturze Sądu Najwyższego uznano także, że jeżeli wśród roszczeń z zakresu prawa pracy dochodzonych w jednym postępowaniu (art. 191 i art. 193 § 1 k.p.c.) znajduje się roszczenie, do którego rozpoznania w pierwszej instancji właściwy jest sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników, sąd w takim samym składzie właściwy jest także do rozpoznania pozostałych roszczeń (zob. uchwały SN z 4 lutego 2009 r., sygn. akt II PZP 14/08, OSNP nr 17-18/2009, poz. 218 oraz 20 marca 2009 r., sygn. akt I PZP 8/08, OSNP nr 17-18/2009, poz. 219).

3.2.2. Od 1 lipca 1996 r. w postępowaniu nieprocesowym w pierwszej instancji sąd orzeka w składzie jednego sędziego, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej (art. 47 § 1 w związku z art. 13 § 2 k.p.c.). Wyjątki od tej ogólnej reguły zostały zawarte:

– w art. 509 k.p.c., w brzmieniu nadanym przez art. 2 pkt 1 ustawy z dnia 25 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. poz. 1062) i obowiązującym od 29 sierpnia 2015 r., zgodnie z którym sprawy o przysposobienie sąd rozpoznaje w składzie jednego sędziego i dwóch ławników;

– w art. 544 § 1 k.p.c., wedle którego sprawy o ubezwłasnowolnienie rozpoznawane są w składzie trzech sędziów zawodowych;

– w art. 393 § 1 ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz. U. z 2017 r. poz. 15, ze zm.), w myśl którego protesty wyborcze w wyborach samorządowych rozpoznaje sąd w składzie trzech sędziów;

– w art. 15 ust. 1 ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób (Dz. U. z 2014 r. poz. 24, ze zm.), który stanowi, że w sprawach wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób orzeka sąd w składzie trzech sędziów zawodowych.

3.2.3. Stosownie do art. 47 § 4 k.p.c., tak w procesie, jak i postępowaniu nieprocesowym (*argumentum ex art. 13 § 2 k.p.c.*), prezes sądu może zarządzić rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów zawodowych, jeżeli uzna to za wskazane ze względu na szczególną zawartość lub precedensowy charakter sprawy.

3.2.4. W postępowaniu drugoinstancyjnym w procesie oraz w postępowaniu nieprocesowym rozpoznanie środka odwoławczego (apelacji lub zażalenia) następuje przez sąd w składzie trzech sędziów zawodowych (art. 367 § 3 zdanie pierwsze k.p.c., *argumentum ex art. 13 § 2 k.p.c.*). Jedynie apelacja w postępowaniu uproszczonym rozpoznawana jest przez sąd w składzie jednego sędziego (art. 505¹⁰ § 1 k.p.c. dodany przez art. 1 pkt 61 ustawy z dnia 24 maja 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji, Dz. U. Nr 48, poz. 554, ze zm., i obowiązujący od 1 lipca 2000 r.).

3.2.5. Uzupełniając należy zauważyć, że rozpatrywanie w postępowaniu cywilnym w pierwszej instancji spraw przez sąd w składzie jednego sędziego było również przewidziane przez prawodawcę w okresie dwudziestolecia międzywojennego (zob.: art. 1 ustawy z dnia 18 marca 1921 r. w przedmiocie niektórych zmian w przepisach tymczasowych o urządzeniu sądownictwa w b. Królestwie Polskim, Dz. U. Nr 30, poz. 172; art. 1 ustawy z dnia 16 lipca 1925 r. o zmianach w urządzeniu sądownictwa, przepisach postępowania cywilnego i w przepisach o kosztach sądowych, obowiązujących w b. zaborze rosyjskim, Dz. U. Nr 91, poz. 637; art. 14 i art. 15 § 1 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz. U. Nr 12, poz. 93, ze zm., w pierwotnym brzmieniu) oraz po II wojnie światowej (zob.: art. 47¹ dekretu z dnia 18 lipca 1945 r. – Kodeks postępowania niespornego, Dz. U. Nr 27, poz. 169, ze zm.; art. XII ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Przepisy wprowadzające kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. Nr 43, poz. 297, ze zm.; art. 509 k.p.c. w pierwotnym brzmieniu). Innymi słowy, rozpatrywanie spraw przez sąd jednoosobowo nie stanowi swoistego *novum* legislacyjnego; przeciwnie, polski prawodawca – w różnych okresach historycznych – dopuszczał tę sytuację, bądź na zasadzie wyjątku, bądź reguły.

3.3. Regulacje w przedmiocie protokółowania posiedzenia jawnego w postępowaniu cywilnym oraz sprostowania lub uzupełnienia protokołu.

3.3.1. Kwestia protokółowania posiedzeń jawnych od 1 lipca 2010 r., tj. od dnia wejścia w życie ustawy z dnia 29 kwietnia 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 108, poz. 684), jest regulowana w polskim postępowaniu cywilnym w sposób następujący.

Zgodnie z art. 157 § 1 i 1¹ k.p.c. z przebiegu każdego posiedzenia jawnego (czyli też rozprawy) sporządza się protokół, utrwalając przebieg posiedzenia za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk oraz pisemnie, a jeżeli utrwalenie przebiegu posiedzenia za pomocą urządzenia rejestrującego nie jest możliwe ze względów technicznych – wyłącznie pisemnie.

W myśl art. 158 k.p.c.:

– protokół sporządzony pisemnie zawiera oznaczenie sądu, miejsca i daty posiedzenia, nazwiska sędziów, protokolanta, prokuratora, stron, interwenientów, jak również obecnych na posiedzeniu przedstawicieli ustawowych i pełnomocników oraz oznaczenie sprawy i wzmianki co do jawności. Ponadto protokół sporządzony pisemnie zawiera wymienienie zarządzeń i orzeczeń wydanych na posiedzeniu oraz stwierdzenie, czy zostały ogłoszone, streszczenie wyników postępowania dowodowego, a także czynności stron wpływające na rozstrzygnięcie sądu (ugoda, zrzeczenie się roszczenia, uznanie powództwa, cofnięcie, zmiana, rozszerzenie lub ograniczenie żądania pozwu) oraz inne czynności stron, które według szczególnych przepisów ustawy powinny być wciągnięte, wpisane, przyjęte, złożone, zgłoszone lub wniesione do protokołu. Jeżeli sporządzenie odrębnej sentencji orzeczenia nie jest wymagane, wystarcza zamieszczenie w protokole treści samego rozstrzygnięcia. Czynności wymagające podpisu strony mogą być zamieszczane w odrębnym dokumencie stanowiącym część protokołu (§ 1

w brzmieniu nadanym przez art. 2 pkt 21 ustawy z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. poz. 1311, dalej: ustawa z 2015 r., i obowiązującym od 8 września 2016 r.);

- protokół, o którym mowa w art. 158 § 1 k.p.c., może zawierać wnioski i twierdzenia stron oraz inne okoliczności istotne dla przebiegu posiedzenia; zamiast wniosków i twierdzeń można w protokole powołać się na pisma przygotowawcze (§ 1¹ dodany przez art. 1 pkt 2 lit. b ustawy z dnia 29 sierpnia 2014 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, Dz. U. poz. 1296, dalej: ustawa z 2014 r., w brzmieniu nadanym przez art. 2 pkt 21 ustawy z 2015 r. i obowiązującym od 8 września 2016 r.);

- jeżeli przebiegu posiedzenia nie utrwała się za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk, protokół sporządzony pisemnie zawiera, oprócz danych i okoliczności określonych w § 1, wnioski oraz twierdzenia stron, udzielone pouczenia, a także wyniki postępowania dowodowego oraz inne okoliczności istotne dla przebiegu posiedzenia; zamiast wniosków i twierdzeń można w protokole powołać się na pisma przygotowawcze (§ 2 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 2 lit. c ustawy z 2014 r. i obowiązującym od 27 października 2014 r.);

- protokół sporządzony za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk protokolant podpisuje podpisem elektronicznym gwarantującym identyfikację osoby protokolanta oraz rozpoznawalność jakiegokolwiek późniejszej zmiany protokołu. Protokół sporządzony pisemnie podpisują przewodniczący i protokolant (§ 3);

- jeżeli jest to niezbędne dla zapewnienia prawidłowego orzekania w sprawie, przewodniczący może zarządzić sporządzenie transkrypcji odpowiedniej części protokołu sporządzonego za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk (§ 4 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 2 lit. d ustawy z 2014 r. i obowiązującym od 27 października 2014 r.).

Ponadto w toku posiedzenia dopuszczalne jest złożenie przez strony w formie załącznika do protokołu wniosków, oświadczeń, uzupełnień oraz sprostowań wniosków i oświadczeń (art. 161 zdanie pierwsze k.p.c.).

3.3.2. Celem protokołu (niezależnie od formy jego sporządzenia) jest wiążące stwierdzenie istnienia lub nieistnienia faktów istotnych dla sprawy i przebiegu postępowania oraz utrwalenie przebiegu posiedzenia i innych czynności określonych w ustawie (zob. wyrok SN z 25 marca 2011 r., sygn. akt IV CSK 407/10, Legalis oraz postanowienie SN z 14 kwietnia 2014 r., sygn. akt II PZ 7/14, Legalis). Protokół pisemny, jako dokument urzędowy, korzysta z wynikających z art. 244 k.p.c. domniemań prawdziwości dokumentu i prawdziwości zawartych w nim stwierdzeń i oświadczeń (zob. uchwała SN z 3 grudnia 1971 r., sygn. akt III CZP 75/71, OSNCP nr 4/1972, poz. 64; postanowienie SN z 9 marca 2004 r., sygn. akt V CZ 20/04, Legalis oraz wyrok SN z 21 stycznia 2005 r., sygn. akt I CK 4/05, Legalis), dopóki jego treść nie zostanie skutecznie podważona w przepisany trybie (zob. postanowienie SN z 25 lutego 2004 r., sygn. akt II CK 482/02, Legalis).

3.3.3. Nie budzi wątpliwości, że zapis dźwięku lub obrazu i dźwięku stanowi dokładne udokumentowanie przebiegu posiedzenia jawnego. Z tego też powodu ustawodawca wykluczył możliwość żądania ich sprostowania przez strony (art. 160 § 2 k.p.c.). Możliwa jest natomiast instytucja uzupełnienia protokołu w sytuacji przerwania zapisu dźwięku lub obrazu i dźwięku albo gdy zapis ten jest nieczytelny.

Inaczej natomiast kwestia sprostowania lub uzupełnienia protokołu przedstawia się w przypadku protokołu pisemnego. Stosownie bowiem do art. 160 § 1 zdanie pierwsze k.p.c. strony mogą żądać sprostowania lub uzupełnienia protokołu, nie później jednak jak na następnym posiedzeniu, a jeśli idzie o protokół rozprawy, po której zamknięciu nastąpiło wydanie wyroku – dopóki akta sprawy znajdują się w sądzie.

Przytoczona wyżej regulacja (*nota bene* obowiązująca także przed 1 lipca 2010 r., jako ówczesny art. 160 zdanie pierwsze k.p.c.) jest odpowiednikiem art. 177 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 1932 r. Nr 112, poz. 934, ze zm., dalej: d.k.p.c.; w obwieszczeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 1950 r., Dz. U. Nr 43, poz. 394, przepis ten został oznaczony jako art. 171), który stanowił: „Strony mogą żądać sprostowania lub uzupełnienia protokołu, przyczem od zarządzenia przewodniczącego można odwołać się do sądu, na którego postanowienie nie ma zażalenia”.

Jest to odpowiedź ustawodawcy na możliwą w praktyce sytuację, w której protokół pisemny zawiera informacje błędne lub nieprecyzyjne albo nie zawiera określonych informacji („niekompletność lub przeinaczenia” – zob. postanowienie SN z 25 lutego 2004 r., sygn. akt II CK 482/02) lub wymaga ich poprawienia (zob. postanowienie SN z 15 maja 2013 r., sygn. akt III CZ 23/13, Legalis). Wadliwości takie mogą się pojawić niezależnie od przyjętego w konkretnym przypadku sposobu sporządzania protokołu pisemnego. W konsekwencji art. 160 § 1 zdanie pierwsze k.p.c. przyznaje każdemu podmiotowi postępowania (stronie w procesie, uczestnikowi postępowania nieprocesowego, Rzecznikowi Praw Obywatelskich, prokuratorowi, organizacjom pozarządowym, interwenientowi ubocznemu, podmiotom, do których stosuje się przepisy o prokuratorze) możliwość żądania sprostowania lub uzupełnienia protokołu. Żądanie sprostowania lub uzupełnienia protokołu należy złożyć ustnie albo pisemnie w formie pisma procesowego lub załącznika do protokołu. W orzecnictwie Sądu Najwyższego uznaje się również możliwość sprostowania protokołu z urzędu (zob. wyrok SN z 23 października 2013 r., sygn. akt IV CSK 19/13, Legalis oraz postanowienie SN z 14 kwietnia 2014 r., sygn. akt II PZ 7/14).

Wydaje się zasadne, aby przed rozstrzygnięciem wniosku o sprostowanie lub uzupełnienie protokołu przewodniczący porozumiał się z protokolantem, który może wyrazić swoją opinię co do zasadności wniosku.

Stosownie do art. 160 § 1 zdanie drugie k.p.c. od zarządzenia przewodniczącego w przedmiocie sprostowania lub uzupełnienia protokołu przysługuje odwołanie do sądu (czyli całego składu orzekającego) w terminie tygodniowym od doręczenia zarządzenia. Odwołanie strona może wnieść na odmowę sprostowania lub uzupełnienia protokołu, jak też na dokonane sprostowanie lub uzupełnienie, jeżeli jest ono niezgodne z wnioskiem.

Odwołanie, o którym mowa w art. 160 § 1 zdanie drugie k.p.c., orzecznictwo oraz doktryna nie traktują jako środka odwoławczego (nie utożsamiają go z zażaleniem), ale jako „inny środek zaskarżenia”, do którego nie ma zastosowania art. 394 k.p.c. Na postanowienie sądu w przedmiocie odwołania od zarządzenia przewodniczącego nie przysługuje zażalenie; dotyczy to również odrzucenia odwołania od zarządzenia przewodniczącego (zob. m.in. postanowienia SN z: 7 października 1966 r., sygn. akt I CZ 104/66, Legalis; 3 sierpnia 1972 r., sygn. akt II PR 211/72, OSNCP nr 11/1972, poz. 210 oraz 18 listopada 1982 r., sygn. akt I CZ 115/82, Legalis, a także wyrok SN z 25 lutego 1972 r., sygn. akt II CR 610/71, OSPiKA nr 11/1972, poz. 210).

3.3.4. Na mocy art. 2 pkt 22 w związku z art. 22 *in principio* ustawy z 2015 r., z dniem 8 września 2016 r., dodano do k.p.c. art. 162¹, zgodnie z którym „[s]ąd na wniosek strony wyraża zgodę na utrwalanie przez nią przebiegu posiedzenia za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk, jeżeli nie stoi temu na przeszkodzie względ na prawidłowość postępowania”. Regulacja ta nawiązuje w pewnym sensie do art. 176 d.k.p.c. (w pierwotnym brzmieniu), który stanowił: „Na wniosek strony sąd może przybrać na jej koszt przysięgłego stenografa, który niezwłocznie po zakończeniu rozprawy przełoży stenogram na zwykłe pismo. Przewodniczący włączy stenogram i przekład do protokołu”.

3.3.5. W związku z powyższym oraz uwagami poczynionymi w punkcie 3.2. tej części niniejszego uzasadnienia Trybunał stwierdza, co następuje:

– po pierwsze – w sprawach, w których sporządzany jest protokół w trybie art. 157 § 1 k.p.c. (niezależnie od tego, czy sąd orzeka w składzie jednego sędziego zawodowego, jednego sędziego zawodowego jako przewodniczącego i dwóch ławników albo trzech sędziów zawodowych), zapis dźwięku lub obrazu i dźwięku stanowi obiektywną przesłankę oceny tego, czy protokół pisemny (mający w tym przypadku charakter uzupełniający) w sposób prawidłowy odzwierciedla przebieg posiedzenia jawnego (rozprawy); tym samym *prima facie* weryfikacja zasadności wniosku o sprostowanie lub uzupełnienie protokołu pisemnego przez przewodniczącego składu orzekającego nie jest pozbawiona waloru obiektywizmu (to samo dotyczy oceny ewentualnego odwołania od zarządzenia przewodniczącego). Niemniej jednak nie można wykluczyć sytuacji, w których dojdzie z przyczyn technicznych do przerwania zapisu dźwięku lub obrazu i dźwięku albo zapis ten będzie nieczytelny, a w związku z czym protokół pisemny (mający charakter „uzupełniający”) będzie musiał przejąć ciężar pełnego udokumentowania przebiegu posiedzenia jawnego (rozprawy);

– po drugie – w sprawach, w których sporządzany jest protokół w trybie art. 157 § 1 i 1¹ k.p.c. (gdy sąd orzeka w składzie jednego sędziego zawodowego jako przewodniczącego i dwóch ławników albo trzech sędziów zawodowych), w razie nieuwzględnienia wniosku o sprostowanie lub uzupełnienie protokołu albo dokonania sprostowania lub uzupełnienia protokołu niezgodnie z wnioskiem, istnieje możliwość weryfikacji zarządzenia przewodniczącego przez pozostałych członków składu orzekającego;

– po trzecie – w sprawach, w których sporządzany jest protokół pisemny w trybie art. 157 § 1¹ k.p.c. (gdy sąd orzeka w składzie jednego sędziego) nie można *a limine* wykluczyć potencjalnego ryzyka niewłaściwego oddania w tym dokumencie przebiegu posiedzenia jawnego (rozprawy), jak również nie należy dyskredytować obaw stron (uczestników) postępowania, że ewentualny wniosek o sprostowanie lub uzupełnienie protokołu oraz w szczególności – w razie jego negatywnego rozpatrzenia – odwołanie od zarządzenia przewodniczącego mogą mieć charakter iluzoryczny.

3.4. Rozpatrywanie odwołania od zarządzenia przewodniczącego w przedmiocie sprostowania albo uzupełnienia protokołu posiedzenia jawnego (rozprawy) a standard konstytucyjny.

3.4.1. Trybunał zwraca uwagę, że w ujęciu art. 45 ust. 1 Konstytucji prawo do odpowiedniego ukształtowania postępowania sądowego jest prawem do „sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki”. Jakkolwiek odpowiednie ukształtowanie postępowania sądowego niekiedy sprowadzane jest w warstwie werbalnej do tego, aby spełniało ono wymagania „sprawiedliwości i jawności” (zob. wyroki TK z: 10 lipca 2000 r., sygn. SK 12/99, OTK ZU nr 5/2000, poz. 143; 9 lipca 2002 r., sygn. P 4/01, OTK ZU nr 4/A/2002, poz. 52 oraz 12 lipca 2012 r., sygn. SK 31/10, OTK ZU nr 7/A/2012, poz. 80), to jednak należy uznać, że obejmuje ono wszystkie wymagania określone w treści art. 45 ust. 1 ustawy zasadniczej (zob. wyroki TK z: 19 lutego 2008 r., sygn. P 49/06, OTK ZU nr 1/A/2008, poz. 5; 26 lutego 2008 r., sygn. SK 89/06, OTK ZU nr 1/A/2008, poz. 7 oraz 18 października 2011 r., sygn. SK 39/09, OTK ZU nr 8/A/2011, poz. 84). Współkształtują one zatem łącznie treść omawianego elementu prawa do sądu, wyznaczając w sposób ogólny i wymagający dalszej konkretyzacji konstytucyjny, konieczny standard odpowiedniej procedury sądowej, zapewniającej rzeczywistą realizację prawa do sądu (por. wyrok TK o sygn. SK 29/04). Ten standard stanowi punkt odniesienia do oceny rozwiązań, które są przyjmowane w poszczególnych postępowaniach sądowych.

Jak zostało to zasygnalizowane w punkcie 2.6.4 tej części niniejszego uzasadnienia, w kontekście prawa do odpowiedniego ukształtowania postępowania sądowego (zob. wyroki TK z: 31 marca 2005 r., sygn. SK 26/02, OTK ZU nr 3/A/2005, poz. 29; 16 stycznia 2006 r., sygn. SK 30/05, OTK ZU nr 1/A/2006, poz. 2; 20 listopada 2007 r., sygn. SK 57/05, OTK ZU

nr 10/A/2007, poz. 125; 20 października 2010 r., sygn. P 37/09, OTK ZU nr 8/A/2010, poz. 79 oraz 12 lipca 2011 r., sygn. SK 49/08, OTK ZU nr 6/A/2011, poz. 55) istotna dla jednostki jest zasada sprawiedliwości proceduralnej, której przestrzeganie stanowi gwarancję tego, aby prawo do sądu nie było prawem fasadowym (zob. wyroki TK: o sygn. SK 89/06; z 29 kwietnia 2008 r., sygn. SK 11/07, OTK ZU nr 3/A/2008, poz. 47 oraz o sygn. P 37/09).

Trybunał podtrzymuje stanowisko wyrażone w wyroku o sygn. SK 49/08, w którym stwierdził, że „konstytucyjna zasada sprawiedliwości postępowania przewiduje dostosowanie kryteriów oceny rzetelności badanej procedury do jej funkcji i charakteru prawnego (...). «Sprawiedliwość proceduralna nie może być oceniana w kategoriach abstrakcyjnych, niezależnie od kategorii spraw, które są przedmiotem rozpoznania sądowego, konfiguracji podmiotowych, znaczenia poszczególnych kategorii praw dla ochrony interesów jednostki itd. Ustawodawca zachowuje w tym zakresie dość znaczne pole swobody, które umożliwia kształtowanie procedur sądowych z uwzględnieniem tych zróżnicowanych czynników i zarazem w sposób stanowiący próbę wyważenia interesów pozostających w pewnym konflikcie» (...). [Z]asada sprawiedliwości proceduralnej dopiero podczas analizy konkretnego problemu konstytucyjnego wyostrza swoje kształty (...)”.

W orzecznictwie strasburskim – na gruncie prawa do sądu – mocno akcentuje się też znaczenie bezstronności sędziego dla realizacji prawa gwarantowanego w art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmienionej następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełnionej Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, ze zm.); zob. np. wyroki ETPC z: 28 września 1995 r., nr skargi 14570/89, Procola przeciwko Luksemburgowi (Lex nr 80411) oraz 8 lutego 2000 r., nr skargi 28488/95, McGonnell przeciwko Zjednoczonemu Królestwu (Lex nr 76898). Także w polskim porządku konstytucyjnym bezstronność sądu, obok niezawisłości sędziowskiej, stanowi najważniejszą cechę charakteryzującą funkcje sądów jako instytucji sprawujących wymiar sprawiedliwości (zob. wyrok TK z 13 grudnia 2005 r., sygn. SK 53/04, OTK ZU nr 11/A/2005, poz. 134).

3.4.2. Z dotychczasowego orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego wynika, że sprawiedliwość proceduralna stanowi w istocie odzwierciedlenie nakazu takiego ukształtowania rozwiązań procesowych, aby zapewniały one, iż sprawa (w rozumieniu konstytucyjnym) zostanie należycie i sprawiedliwie rozpoznana – z poszanowaniem uprawnień stron (uczestników) postępowania, które powinny być traktowane w sposób podmiotowy (zob. wyroki TK o sygn.: SK 26/02, SK 30/05, SK 89/06 i SK 49/08). Sprawiedliwość proceduralna obejmuje wymagania, które pod względem przedmiotowym mieszczą się w obrębie modelu sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy przez sąd, postrzeganego jako rzetelne postępowanie *sensu stricto*, tj.: prawa do wysłuchania, prawa do informowania o motywach rozstrzygnięcia, prawa do przewidywalności postępowania (zob. wyroki TK o sygn. SK 26/02, SK 30/05 i SK 89/06), prawa do rozstrzygnięcia sprawy w rozsądnym terminie (zob. wyrok TK o sygn. SK 49/08), prawa do zaskarżania orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji (zob. wyrok TK z 16 listopada 1999 r., sygn. SK 11/99, OTK ZU nr 7/1999, poz. 158), prawa do jawnego rozpatrzenia sprawy oraz prawa do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia.

3.4.3. Nakaz sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy (tak głównej, jak i wypadkowej), jako element odpowiedniego ukształtowania postępowania sądowego, łączy się z wymaganiem rzetelnego postępowania (zob. wyroki TK z: 13 maja 2002 r., sygn. SK 32/01, OTK ZU nr 3/A/2002, poz. 31; 29 kwietnia 2008 r., sygn. SK 11/07, OTK ZU nr 3/A/2008, poz. 47; 1 lipca 2008 r., sygn. SK 40/07, OTK ZU nr 6/A/2008, poz. 101 oraz 12 stycznia 2010 r., sygn. SK 2/09, OTK ZU nr 1/A/2010, poz. 1, a także o sygn. SK 30/05 i SK 29/04). Konkretyzacja tego wymagania wyraża się w uznaniu za nieodzowne określonych gwarancji jako elementów składowych rzetelnego (sprawiedliwego) postępowania, konstytuujących w pierwszej kolejności sytuację procesową podmiotów, których prawo do sądu jest realizowane w postępowaniu

niu, stosownie do ich roli w tym postępowaniu i przy uwzględnieniu jego przedmiotu i charakteru (zob. wyroki TK z: 11 czerwca 2002 r., sygn. SK 5/02, OTK ZU nr 4/A/2002, poz. 41; o sygn. SK 32/01; 28 lutego 2006 r., sygn. P 13/05, OTK ZU nr 2/A/2006, poz. 20; 2 października 2006 r., sygn. SK 34/06, OTK ZU nr 9/A/2006, poz. 118 oraz 14 listopada 2007 r., sygn. SK 16/05, OTK ZU nr 10/A/2007, poz. 124). Jedną z takich gwarancji jest zapewnienie przewidywalności postępowania (zwane też prawem do przewidywalności rozstrzygnięcia – zob. wyrok TK z 17 października 2000 r., sygn. SK 5/99, OTK ZU nr 7/2000, poz. 254) w powiązaniu z właściwym ukształtowaniem sądu rozstrzygającego sprawę.

3.4.4. Przewidywalność w kontekście prawa do odpowiednio ukształtowanej procedury należy łączyć z zapewnieniem stronom (uczestnikom) postępowania przewidywalności przebiegu postępowania sądowego przez odpowiednią spójność i logikę mechanizmów, którym podmioty te są poddawane w toku rozpoznawania ich sprawy (zob. np. wyrok TK z 30 maja 2007 r., sygn. SK 68/06, OTK ZU nr 6/A/2007, poz. 53), przy czym należy tu podkreślić, że prawo do sądu nie daje podstaw do konstytucyjnej weryfikacji rozwiązań przesądzających o treści rozstrzygnięcia, lecz jedynie do oceny, czy postępowanie prowadzące do tego rozstrzygnięcia ukształtowano w sposób pozwalający na rozpoznanie sprawy zgodnie z wymaganiami wynikającymi z art. 45 ust. 1 Konstytucji (zob. wyrok TK z 16 grudnia 2003 r., sygn. SK 34/03, OTK ZU nr 9/A/2003, poz. 102). Przewidywalność w takim wymiarze odnosić należy do tego, aby istniały czytelne, z góry określone i mające zastosowanie w poszczególnych postępowaniach reguły ich prowadzenia (zob. wyroki TK o sygn. SK 16/05 i SK 11/07 oraz z 30 października 2012 r., sygn. SK 8/12, OTK ZU nr 9/A/2012, poz. 111). Wiąże się to z gwarancyjną funkcją formalizmu postępowań sądowych (zob. wyrok TK o sygn. SK 49/08), służącego ochronie przed dowolnością w postępowaniu sądu przy załatwianiu sprawy (tak w postępowaniu głównym, jak i wпадkowym).

3.4.5. W ocenie Trybunału art. 160 § 1 zdanie drugie k.p.c. – w zakresie kwestionowanym przez skarżącego – nie narusza art. 45 ust. 1 w związku z art. 78 Konstytucji. Zgodnie bowiem z dyspozycją art. 78 „[k]ażda ze stron ma prawo do zaskarżenia orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji. Wyjątki od tej zasady oraz tryb zaskarzania określa ustawa”. Statuując w zdaniu pierwszym art. 78 ustawy zasadniczej prawo każdej ze stron do zakwestionowania rozstrzygnięć podjętych wobec niej w postępowaniu sądowym bądź administracyjnym, ustrojodawca posłużył się ogólnym sformułowaniem „zaskarżenie”, nie precyzując charakteru i właściwości środków prawnych służących urzeczywistnieniu tego prawa. Zastosowanie ogólnego pojęcia „zaskarżenie” pozwoliło na objęcie jego zakresem różnych, specyficznych dla danej procedury, środków prawnych, których cechą wspólną jest umożliwienie stronie uruchomienia weryfikacji podjętego w pierwszej instancji orzeczenia bądź decyzji.

Zdaniem Trybunału zakresowa obszerność konstytucyjnego pojęcia „zaskarżenie” nie wyklucza jednak dopuszczalności dokonywania pewnej jego konkretyzacji, tj. wskazaniu tych elementów koniecznych dla danego środka prawnego, które pozwoliłyby na każdorazową ocenę, czy w wystarczającym stopniu służy on realizacji konstytucyjnego prawa strony, gwarantowanego w art. 78 zdanie pierwsze Konstytucji.

W kontekście kontroli art. 160 § 1 zdanie drugie k.p.c. rozważenia wymaga w szczególności problem, czy w świetle konstytucyjnego prawa do sądu (uwzględniając art. 78 zdanie pierwsze Konstytucji) konieczne jest, aby środek zaskarżenia rozstrzygnięcia, podjętego wobec strony w pierwszej instancji, spełniał zawsze wymóg dewolutywności, a więc, aby skorzystanie z niego przez stronę powodowało przeniesienie rozpatrzenia sprawy do drugiej (wyższej albo równoległej) instancji. Należy podkreślić w tym miejscu, że powszechnie przyjęty w doktrynie poszczególnych gałęzi prawa procesowego jest podział środków zaskarżenia na środki odwoławcze – mające charakter dewolutywny i inne środki zaskarżenia – niemające takiego charakteru (por. np. wyrok TK o sygn. SK 11/99).

W ocenie Trybunału udzielenie generalnej i jednoznacznej odpowiedzi na powyższe pytanie jest skomplikowane. Przesądza o tym choćby treść zdania drugiego art. 78 Konstytucji, w którym jednoznacznie dopuszcza się możliwość ustawowego określenia wyjątków od zasady zaskarżalności orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji. Owe wyjątki mogłyby więc przede wszystkim polegać np. na wyłączeniu możliwości zaskarżenia danego rozstrzygnięcia podjętego w pierwszej instancji albo na modyfikacji procedury rozpoznania środka zaskarżenia takiego rozstrzygnięcia względem innych sytuacji procesowych. Konstytucyjna kwalifikacja konkretnych środków zaskarżenia (niezależnie od ich nazwy) pozo- stawionych przez prawodawcę do dyspozycji strony (uczestnika), uwzględniać musi cało- kształt unormowań determinujących przebieg danego postępowania. W szczególności ko- nieczne jest odniesienie zarówno do rodzaju sprawy rozstrzyganej w danym postępowaniu, struktury i charakteru organów podejmujących rozstrzygnięcie, jak i wreszcie do konse- kwencji oddziaływania innych zasad i norm konstytucyjnych, w szczególności zaś konsty- tucyjnej zasady prawa do sądu.

3.4.6. Choć Trybunał dostrzega specyfikę dość nietypowego stanu faktycznego, po- przedzającego wniesienie rozpatrywanej skargi konstytucyjnej, to nie może stwierdzić, że w przypadku zaskarżonego unormowania mamy *in toto* do czynienia z niedostatkami procedu- ralnych uregulowań, które nie pozwalają w pełni na zrealizowanie prawa do sprawiedliwego rozstrzygnięcia sprawy (*in casu*: rozpatrzenie odwołania od zarządzenia przewodniczącego o odmowie sprostowania lub uzupełnienia protokołu rozprawy) przez bezstronny sąd. Zakreśla- jąc granice swobody ustawodawcy w kształtowaniu procedur sądowych, należy zwrócić uwa- gę na formalnoprawną rangę uprawnienia do złożenia wniosku o sprostowanie lub uzupełnie- nie protokołu oraz odwołania od odmownego w tym przedmiocie zarządzenia przewodniczą- cego składu orzekającego. O czym była już mowa we wcześniejszych fragmentach niniejsze- go uzasadnienia, podmiotowym prawem jednostki o randze konstytucyjnej jest prawo do bezstronnego sądu, którego urzeczywistnienie następuje poprzez liczne gwarancje usta- wowe, na czele z prawem strony do obiektywnej weryfikacji zapadłego wobec niej rozstrzy-gnięcia (orzeczenia merytorycznego w postępowaniu głównym, jak i orzeczenia formalnego w postępowaniu wпадkowym).

De lege lata ustawodawca przewiduje dwie formy kontroli rozstrzygnięć wпадkowych wydanych w pierwszej instancji:

– na zasadzie art. 394 § 1 k.p.c. zażalenie do sądu drugiej instancji na postanowienie kończące postępowanie w sprawie, a także postanowienia sądu pierwszej instancji i zarządze- nia przewodniczącego, których przedmiotem jest: zwrot pozwu, odmowa odrzucenia pozwu, przekazanie sprawy sądowi równorzędnemu lub niższemu albo podjęcie postępowania w in- nym trybie; odmowa zwolnienia od kosztów sądowych lub cofnięcie takiego zwolnienia oraz odmowa ustanowienia adwokata lub radcy prawnego lub ich odwołanie; oddalenie opozycji przeciwko wstąpieniu interwenienta ubocznego oraz niedopuszczenie interwenienta do udziału w sprawie wskutek uwzględnienia opozycji; rygor natychmiastowej wykonalności; wstrzymanie wykonania prawomocnego orzeczenia do czasu rozstrzygnięcia skargi o wzno- wienie postępowania; stwierdzenie prawomocności orzeczenia; skazanie świadka, biegłego, strony, jej pełnomocnika oraz osoby trzeciej na grzywnę, zarządzenie przymusowego spro- wadzenia i aresztowania świadka oraz odmowa zwolnienia świadka i biegłego od grzywny i świadka od przymusowego sprowadzenia; zawieszenie postępowania i odmowa podjęcia za- wieszanego postępowania; odmowa uzasadnienia orzeczenia oraz jego doręczenia; sprosto- wanie lub wykładnia orzeczenia albo ich odmowa; zwrot kosztów, określenie zasad ponosze- nia przez strony kosztów procesu, wymiar opłaty, zwrot opłaty lub zaliczki, obciążenie kosztami sądowymi, jeżeli strona nie składa środka zaskarżenia co do istoty sprawy, koszty przy- znane w nakazie zapłaty, zwrot kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu oraz wynagrodzenie biegłego, mediatora i należności świadka; oddalenie wniosku o wyłącze-

nie sędziego; zatwierdzenie ugody zawartej przed mediatorem; odrzucenie zażalenia; odrzucenie skargi na orzeczenie referendarza sąd;

– na zasadzie art. 380 k.p.c. zwrócenie się do sądu drugiej instancji (w ramach apelacji) o kontrolę postanowienia sądu pierwszej instancji, które nie podlegało zaskarżeniu w drodze zażalenia, a miało wpływ na rozstrzygnięcie sprawy.

Taksatywne wyliczenie w art. 394 § 1 k.p.c. rodzajów postanowień i zarządzeń podlegających wpadkowej kontroli instancyjnej, postanowienie art. 380 k.p.c., a także inne przepisy dotyczące reguł procedowania w pierwszej instancji, mają na celu zapewnienie postępowaniu sądowemu m.in. sprawności. Jednakże – co należy podkreślić – takie rozwiązanie legislacyjne nie narusza praw strony (uczestnika) postępowania, gdyż w ramach systemu apelacji pełnej sąd drugiej instancji sprawuje kontrolę nad przebiegiem postępowania pierwszoinstancyjnego (w tym odnośnie do kwestii prawidłowości sporządzenia protokołu rozprawy).

3.4.7. W ocenie Trybunału nie ulega wątpliwości, że realizacja prawa strony (uczestnika) postępowania do żądania sprostowania lub uzupełnienia protokołu posiedzenia jawnego (rozprawy) wiąże się ściśle z zabezpieczeniem jej (jego) interesów procesowych – z uwagi właśnie na rangę tego dokumentu i jego proceduralne znaczenie w postępowaniu pierwszoinstancyjnym, jak i odwoławczym. Ani w sprawach procedowanych w składach trzyosobowych (gdzie istnieje *sui generis* nadzór pozostałych członków składu nad przewodniczącym), ani tym bardziej w sprawach procedowanych w składzie jednego sędziego, weryfikacja przedmiotowego zarządzenia nie ma jednak charakteru wyłącznie „formalnego”. Dlatego czynienie w tym zakresie przez skarżącego rozróżnienia względem poziomu gwarancji procesowych strony (uczestnika) postępowania nie znajduje uzasadnienia. W obu bowiem przypadkach, tj. gdy odwołanie od zarządzenia przewodniczącego w przedmiocie odmowy sprostowania albo uzupełnienia protokołu posiedzenia jawnego (rozprawy) rozpatruje sąd w składzie trzy- albo jednoosobowym, postanowienie sądu *in generalis* podlega – na wniosek strony (uczestnika) postępowania – dodatkowej kontroli ze strony sądu drugiej instancji (czyli sądu o innej kompozycji personalnej).

Trybunał, oczywiście, ma świadomość tego, że w ramach art. 380 k.p.c. kontroli sądu drugiej instancji nie podlegają niezaskarżalne w trybie art. 394 § 1 k.p.c. postanowienia sądu pierwszej instancji zapadłe po wydaniu wyroku (postanowienia kończące postępowanie). Niemniej jednak są to sytuacje *stricto* wyjątkowe, a nie stanowiące regułę procesową, a brak odpowiednich regulacji proceduralnych w tym przedmiocie stanowi jedynie świadomą decyzję ustawodawcy, która nie podlega badaniu sądu konstytucyjnego.

3.5. Konkluzja.

Wziąwszy powyższe pod uwagę, Trybunał stwierdza, że art. 160 § 1 zdanie drugie k.p.c. w zakresie, w jakim przewiduje, że w sprawie, w której orzeka sąd w składzie jednego sędziego, odwołanie od zarządzenia przewodniczącego o odmowie uzupełnienia lub sprostowania protokołu rozpatruje sędzia, który wydał zaskarżone zarządzenie, jest zgodny z art. 45 ust. 1 w związku z art. 78 Konstytucji.

W tym stanie rzeczy orzeczono jak w sentencji.